

ד"ר ברינה יוכבד לוי
ראש תוכנית ללימוד מקרא ופרשנות במת"ז

לעלילי נבואות ה"עוד" בספר ירמיהו

לעלילי נשמה המלא נאו ויל
הפּהּ וְתַּפְעֵנָה דְמִיתּוּ בְתַּעֲזֵן (ירמיהו ז, כ)

מרות ונוראות הן נבואות הפורענות של הנביא ירמיהו. סיטים בל-יתוארו הפכו עברו הנביא והעם במאה השישית לפני הספירה למעשים שבכל יום, אותן היו עלبشرם ממש. בית ה' הפל איי חורבות, העם גלה מארצו והארץ נהרבאה. כך מתאר הנביא את הטוטליות של חורבן המקדש, העם והארץ:

ושיתתי לבית אשר נקרא שמי עליו אשר אתם בטעים בו ולפקום אשר נתתי לכם ולא בותיכם באשר עשית לשלו: והשלכתי אתכם מעל פני באשר השלכתי את כל אחיכם, את כל גורע אפרים... לבן מה אמר ה' אל-לוים, הנה אפי וחותמי נתבת אל הפקום הזה, על הארים ועל הבתמה ועל עז השודה ועל פרי הארץ, ובערחה ולא תכבה. (ירמיהו ז, יד-כ)

אחרי ארבעים שנה של שליחות, של התפה בלתי-NELAIT השכם והערב, הבין ירמיהו שאין יכולתו למנוע את המזียות המועזעת העומדת בפתח:

ויאמר ה' אליו – אם יעמוד משה ושםואל לפני, אין נפשי אל העם זהה;
שלוח מעל פני ויצאנו והיה כי יאמרו אליך אנה נצא, ואמרת אליהם –
כה אמר ה', אשר למות – למות, ואשר לחרב – לחרב, ואשר לרעב –
לרעב, ואשר לשבי – לשבי. (ירמיהו טז, א-ב)

החיים, גם שגרת החיים היומיומית, מעלה השחר ועד הלילה - "קול רוחים ואור נר", שגרה המאפשרת שפויות - גם זו תאבד.

نبואות אלו מתחוו רק תמצית של נבואות הפורענות הרבות והמהירות שنبيה הנביא במשך ארבעים שנה. אי לכך, תהמים אלו כיצד אמר היה קהל שומעיו (לשעה ולזרות) להאמין לדברים הבאים של ירמיהו, מבלי להתייחס אליהם כמשאלות לב ותקות שווא?

כה אמר ה', עוד ישמע במקום זה אשר אתם אמרים חרב הוא מפני אדם ומפני בהמה, בעריו יהודה ובחוות ירושלים, הנשות מפני אדם ומפני יושב ומפני בהמה: קול שzon וקול שמחה, קול חתן וקול בלה, קול אמרים הודו את ה' צבאות כי טוב ה' כי לעוזם חסדו, מדברים תודה בית ה', כי אשיב את שבות הארץ בבראשנה, אמר ה'. (ירמיהו ל"ג, י"א)

על מנת לענות על שאלה זו, יש להקשיב למילת מפתח בנבואות הנחמה של הנביא ירמיהו, נבואות המלוות בקול צלילי ה"עוז": בפרק ל' י' מציר ירמיהו תמורה של התאחדות מוחלת ונהמה מקיפה ונפלאת. מצבו של העם בימי הגאותה הוא בלתי-יאמן. הנביא מציג מהפכות גודלות, שرك "יציר אור ובורא חושך" יכול להשולח מהפכות רבות המלוות בצלילי ה"עוז":

עוד אבןך ונבנית בתולת ישראל

עוד פדרי תפיך ויצאת במחול משלחים.

עוד תפעי כרמים בתרי שמרון, נטעו נטעים וחללו.

(ירמיהו ל"א, ג-ה)

نبואה מתארת את העם החוזר מגלוות בארץ צפון. לתקומת העם והארץ שתי בחינות: האחת כמותית - "קהל גדול ישבו הנה", והשנייה איכותית - "בם עיור ופסח והורה וילדת יהודין" (ירמיהו ל"א, ז). ושוב, בנוסף לתיאור היישועה הלאומית ישנה יישועה פרטית, המתחבطة בחורה לחיים שני, לחיים הנורמליים: "עוד אבן וنبנית", "עוד תעדי", "עוד תפעי". ולא בכדי בחר הנביא להלביש נבואות נהמה אלו על בתולת ישראל דזוקא.

אולם, אין הטרגדיה הלאומית האסון היחיד עליו מציבע הנבי. טרגדיה אנושית ברמת הפרט פקדה את העם. האיש הפשוט איבד את יכולתו לחיות חיים פשוטים. לא רק שנלכחו ממנו הדברים הבסיסיים ביוור, אלא גם קצב החיים הנורמלי הלה לאיבוד ואיתו השמהה הנובעת מחיי היום-יום. שלוש פעמים מזמן הגביה על השטקה הרועמת שמילאה את מקום הטبعי של קולות הששון והשמהה בימי שמחת לבם של חתן וכלה:

והשבתי מעריו יהודה וממחוץ ירושלים קול שzon וקול שמחה, קול חתן וקול בלה, כי לחרבה תהיה הארץ. (ירמיהו ז, ל)

כִּי כֵּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הַנִּגְנִיבָה מִן הַמָּקוֹם הָהָא לְעֵינֶיכֶם וּבַיָּמֶיכֶם קּוֹל שzon וּקּוֹל שְׁמָחָה, קּוֹל חַתֵּן וּקּוֹל בָּלה. (ירמיהו ט"ז, ט)

וְהַאֲבָדָה מִמֶּם קּוֹל שzon וּקּוֹל שְׁמָחָה, קּוֹל חַתֵּן וּקּוֹל בָּלה, קּוֹל רְחִים וּאוֹרֶר. (ירמיהו כ"ה, ז)

דברים אלו נאמרים מתוך סערת רגשות הנובעת עמוקely לבו של אותוنبيה שנמנע מלהתחנן. השמהה הנשגבת ביותר - שמהה הנישואין - אינה מוכרת לירמיהו. את הrisk הזה נשא במשר כל חייו, בלבד ובונשומו. אפשר רק לדמיין כמה מכאב היה לו לבשר לעמו, צאן מרעיו, שגם עליהם נגזר לחות חסר זה של השמהה הנעלה מכל'.

לתייאור השבתת קולות השמהה כחלק מהפגיעה בחיי המשפחה הנורמליים מתחומי שני אלמנטים שגם הם יחסרו מחיי העם. לא רק שייאבדו השמחות הגדולות של

¹ במאמרו "ירמיהו והנישואין" (בימת-מקרא ט"ז, תש"ל עמ' 433), זאב פאלק מוסיף: "אייסור הנישואין גינמקו באם להציג את ויאוש המוחלט מן הרחמים. אין סיכוי לשינוי הגוראה בשלב זה, ולכן אין הצדקה לבנות משפה... כשם שלنبيה אין נישואין, כך גם הנישואין כביכול בין ה' לישראל והפכו בעונם. כאן מיציג הנביא לא רק את הא-ל, והזהרתו מהנישואין מסמלת את נתיקת הברית".

התיאור הראשון - "עוד אבן וונכת" - מקבל חזוק בהמשך הפרק:

חנה ימים באים נאש ה, ו/orעתי את בית ישראל ואת בית יהודה ורע
ארם ורע בהמה: והיה באשר שקדתי עליהם לבנות ולנטוץ ולחרס
ולהאביד ולחרע, בן אשקד עלייהם לבנות ולנטוץ נאש ה.

(ירמיהו ל"א, כו-כו)

התיאור הבא הוא של ניגון, ריקוד ושירה, ועיר המלביהם:

"עוד תעדי תפיך" – על הנשים שאעשה לך תצא בתוף ובמלחמות, כמו
שיצאו הנשים אחריו מרים בתופים ובמלחמות על נס קריית ים סוף.

(ירמיהו ל"א, ד)

ה"עד" השלישי – "עוד תעדי כרמים בהרי שומרון, נתעו גוטעים וחיללו" – מזכיר
את הבתחת הקב"ה: "בן אשקד עליהם לבנות ולנטוץ נאש ה" (ירמיהו ל"א, כ).
הבטוי "נתעו גוטעים וחיללו" משתמש לשני פנים. וכך מפרש רד"ק את הכתוב:

ועתה הבטיחו שיהיה להם שלה גודלה ויטעו כרמים להם ויחללו בשנה
הרביעית, כמשפט פרדין פירות הכרמים וועשים אותן חולין, יהיו מותרים
לוד לאכלן לאחר החלל. וזכור החלל לפי שהוא בשmachah ובשירים, כמו
שאמר "קדש הלוּלָם", ובזמן הפחד לא יעשה אדם הלוּלים. ומה שזכר
"שומרון", לפי שהוא שם בפחד האויב ימים רבים במצור ובמצוק.

נראה שרד"ק ראה במילה "חיללו" גם רמו לחילונים, כהמשך לмотיב המוסיקלי
בכתבו. לעומת זאת, מציצה פרופ' נחמה ליבובי² שהפסוק מרמז להפוך דברי התוכחה
שבדברים: "זמי האיש אשר נתע כרם ולא חילו - ילך וישוב לבתו, פן ימות
במלחמה ואיש אחר יחלנו" (דברים כ, י), וכן: "כרם תטע ולא תחלנו" (דברים כ"ג, ג).
כנובאות הגאולה, כאמור - נהפוך הוא.

צלילי ה"עד" חוררים בפסוקים נוספים בפרק הנידון: "ולא יוסיפו לדבבה עוד"
(ירמיהו ל"א, יא), וכן: "כי מדי דברי בו, זכור אזכורנו עד" (ירמיהו ל"א, יט). על מיקום
ה"עד" בסוף המשפט בפסוקים אלו לעומת מיקומו בתחילת המשפט בפסוקים
הקדומים מאיירנה נחמה ליבובי³: "נראה שהראשון יבוא לפני פעולה שנפשקה בהווה
 ועוד תתחדש בעתיד, ואילו השני יעד על פעולה הנמשכת מן העבר ותלך ותימשך
 עוד בעתיד".³

יכולת העם לראות את העולם מנקודת מבט חדשה, היכולת לשמעם דברים אחרים
ולבעתו בה, מובנת בעוררת שתי התפתחויות נוספות המתוארות בפרק. ההתפתחות
הראשונה נעצה בציונות שרווחה בעם לפני החורבן. העם טען אז שאין טעם לחזור
בתשובה, שהרי האלוקים יפוקד עונן אבות על בניים, על שלשים ועל ריבעים"
(שםות כ, ד).

על רקע טענה צינית זו, מכירוז הנביא:

בימים ההם לא יאמרו עוד אבות אכלו בשר ושבוי בנים תקינה: כי אם
איש בעונו ימות, כל האדם האכל הבהיר תקינה שנייה. (ירמיהו ל"א, כה-כט)

התפתחות האחראית קשורה בthalid של הפנמת והتورה:

כפי זאת הבהיר אשר אברות את בית ישראל אחריו הימים ההם, נאש ה,
נתתי את תורתך בקרבתם ועל לכם אקצתנה, והיתה לך לא-לויהם
והפה יהיה לי לעם: ולא ילמודו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמד
העו את ח', כי כולם ירעו אותו למקטעם ועד גבולם, נאש ה, כי אסלה
לעונם ולקחתם לא אופר עוד. (ירב. זד ל"א, לב-לו)

חו"ל הרוחיבו את הדיבור על התפניה הזאת ב"פסקתא דרב כהנא"

3 לעיל העצה 2, עמ' 152.

² "הוראת הפטות יום כי של ראש השגה", הגות-במקרא ב' תשל"ז, עמ' 165-139.

בעולם הזה נתתי לכם את התורה והיו ייחדים געימים בה, אבל לעולם הבא אני מלמדת לכל ישראל והן למידין אתה ואני שכחים, שנאמר: "כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחר הימים ההם, נאנס ה", נתתי את תורה בלבם ועל לבם אכתבה, והייתי להם לא-לוהים ומה יהיה לי לעם". ולא עוד, שאני מרבה ביניהם שלום, כאשר אמר ישעה: "יכול בניך לימודי ה' ורב שלום בניך". (פסיקתא-דרב-כהנא יב, כא) בעין הגואלה - לא ייחדי סגולה בלבד יהו געים בתורה, אלא כולם כולל כולם. התורה תהפוך לנחלת הכלל ולהליך בלתי-נפרד ממהותו של היחיד. תופעה זו חביבת שלום הנכסת.

במסגרת תאור המהיפות שיתחוללו בעולם, אומר הנביא:

בְּקָרָא הִתְדַּשֵּׁה בְּאָרֶץ, נִקְבָּה תִּסְׂבֹּב גָּבָר.
(ירמיהו ל"א, כא)

שינוי זה בסודרי העולם מתקשר לצילילי ה' עוד ישמע... קול שwon וקול שמהה, קול חתן וקול כליה", וכדברי הפרשן ר' יוסף אבן כספי:
זה חידוש גדול כנגד הטבע, כי המנהג הטבעי הוא שהזכר יסובב ויניע הנקבה, והוא הוא המנייע והיא המתנוועת. (אדני-קסף, ירמיהו ל"א, כא)

פשט הכתוב ברורו: במקום שייחור הקב"ה אחרי עם ישראל, עם ישראל ייחור אחרי ה', וכדברי רשי עיל אתך: "שהנקבה תחוור אחר הזכר לבקש שישאה, לשון זאסובנה בעיר, בשוקים וברחובות, אבקשה את אהבה נפשי".

פסק זה נדרש כמקור למנהג האשכנז'י היודיעו בו הכללה מסובבת את החתן שבע פעמים מתחת להופפה. מסביר הרוב אלישיב קנוול את הטעמים השונים למנהג:⁴ טעם נאה - כשהבאו להוסיף על שטחה של ירושלים, והיה צורך לקדש תוספת זו, היו מהלכים אנשי בית הדין הגדול שבירושלים על כל פינה

4 הרוב אלישיב קנוול, "איש ואשה זכו שכינה ביניהם", מהד' ראשונה, עין צורים תשס"ג, עמ' 162-163.

ופינה עד שmaguen לסופ' המקומ שמקדרין אותו. משמע, שהקפת מקום היא דרך לקדשו, ויש בהקפת האשה את האיש התקשרות של קדשה. טעם נוסף, על פי תורת הסוד - האשה נחשבת לאור מקיף לאיש, ומעתה יש לו אור מקיף. כרמו לכך היא מקיפה אותו בשעת החופה. עוד טעם - על פי הפסוק בספר ירמיה, בו הכנסת ישראל מדורמת לאשה המחרצת אחר אהובה, הוא הקב"ה. אף כאן - הכללה מבטאת את כיסופיה לאישה ע"י הסיבובים, ומרמות בכך לכיסופיה הכלתית-פוסקים של הכנסת ישראל לדודה גואלה, הקב"ה.

טעם נוסף למנהיג נתן לקשור באוטן שבע השנים בהן חיכו יעקב ורחל האחד לשני מתוך אהבה, "ויהיו בעיניו כימים אחדים באhabתו אותה" (בראשית כ"ט, כ).

done יצחק אברבנאל מקשר את רחל לפוסוק "נקבה תסובב גבר" בצורה שונה:
ואפשר לפרש "נקבה תסובב גבר" על רחל שהיתה נקבה, שבתפלתה תסובב האגור האמתי יתברך לרchrom על בניה, והוא נמשך כפי המשל שזכר למלعلا. וקרוב לוזה ורשו חכמים זכרונם לברכה, "נקבה" על ישראל ו"גבר" על הקדוש ברוך הוא, ישראל בתשובתו יסובב את הגיבור והנורא להיטיב להם.

דברי אברבנאל מרימות לנואותו של צפניה הנביא: "ה' אלוהיך בקרבר, gibbor יושיע, ישיש עליך בשם מה, יתריש באhabתו, יgil עליך ברינה" (צפניה ג, י). אבל יתר על כן, הם מחרזרים אותנו למוקד ממשמעותו ביותר בירמיהו פרק ל"א, שבו דיווקן הדמות התנ"כית היהידה הוא של רחל אמונה.

כה אמר ה' - קול ברכמה נשמע, נהי בכינמרורים, רחל מבקה על בניה, מאנה להנחים על בניה כי איןנו: בה אמר ה' - מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שבר לפעלתך, נאם ה', ושבו מארץ אויב: ויש תקעה לאחריתך נאם ה', ושבו בנים לגבולם.

רחל אמונה מתארת את הקשיים שבחיה עם אחותה. הוא מצביעה על הכאב שנגרם לה עם ניפוץ חלומתה - "זהוקשה עלי הדבר מאוד". חזי'ל מנשחים את מצבה של רחל באמצעות הפסוק "כי עזה כמוות אהבה, קשה כשאל קנהה":

"כי עזה כמוות אהבה" – אהבה שאח יעקב את רחל, שנאמר: "זיאב יעקב את רחל". "קשה כשאל קנהה" – שקנאה רחל באחותה, שנאמר: "וַתָּקֹנֵא רָחֵל בְּאֶחָתָה". ומה תעשה אהבה בצד קנהה?
(ליקוט-שמעוני, שיר-השירים תשקצ')

למרות הכל, מדגישה רחל את התמודדותה העילאית עם מצבה הקשה: ולאחר כך נחמתי בעצמי וסבלתי את תאотי, ורחתמי על אחותי שלא יצא לחיפה, ולעקב חלפו אחותי לבורי שבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימני שמסרתי לבורי כי יש לא סבוד שהוא רחל. ולא עוד, אלא שכננטתי תחת המטה שהיא שכוב עם אחותי, והוא מדבר עמה והוא שותקת ואני מישבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר ל��ול אחותי. גמולתי חסד עמה, ולא קנאתי בה ולא הוצאהיה לחדרפה. ומה אני – שאני בשדר ודם, עפר ואפר – לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאהיה לבושה ולהדרפה, אתה מלך חי וקיים רחמן – מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית בני ונחרגו בחרב ועשו אויבים בסרוצנס?

מיד נתגלו רחמי של הקדוש ברוך הוא, ואמר: בשביבך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן. הדא הוא דכתיב: "כה אמר ה', קול ברמה נשמע, נהי בכיכ תמרורים, רחל מבכה על בניה, מאננה להנחים על בניה כי איןני". וכתיב: "כה אמר ה', מניע קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפועלך... ויש תקווה לאחריתך נאם ה' ושבו בניהם לגבולם".
(איכה-רבה, פתיחתא כד)

בעוד שישיעו הנביא בחר באברהם ובשרה כדייות המסמלות את הציפייה לשועה, הדורשת אורך נשימה – "הבטוח אל אברהם אביכם ואל שרה תחולכם, כי אחד קראתי ואברךך וארכחו" (ישעיה נ"א ב), בחר ירמיהו ברחל, ויתכן שהחיהו היא המפתח להבנת יכולתם של ישראל להאמין למציאות החדשה שצייר הנביא. ירמיהו מתאר את רחל המבכה על בניה – יוסף (אפרים) ובנימין, המסמלים את מלכת ישראל ואת מלכת יודוה שגלו מהארץ. מעתה, הבטחת ה' "ושבו בניהם לגבולם" – פירושה הבטחה לחורה למצב של מלכה מאוחדת, הכוללת את כל י"ב השבטים.

אין מתאים מرحאל להיבחר כסמל לגאולה. כל חייה היו חייה ההפוכות, המסמלים גאולה המתקרבת ומת.rarתקת כאחד. רחל כמעט מתחננת עם יעקב בחירותה, וברגע האחרון החלום נדחה. כאשר היא כבר מתחננת ורוצה יותר מכל לדעת, ה' סגור את רחמה. לבסוף, בדרכה לארץ ישראל, רחל מטה בשעת ליזתה. כל החוויות הפרטיות האלו מבשרות על חתמה מהותית גאולה הבנים העתידה.

במדרש איכה-רבה מופיע תיאור דרמטי של הנביא ירמיהו, העומד חסר אונים מול חורבן הבית וגלות עמו. הנביא מhapus מי שילמדו סגורהה על עם ישראל, וקורא לאברהם, ליצחק, ליעקב ולמשה לצאת מקבריהם – "שהם יודעים לבנות". הבני המר מגיע עד למלאכי השרת ש"אף הם קשוoso הספדי שורות سورות". למרות כל הבכי והמספד, ולמרות הכוויות הרבות של אבות האומה, אין ביכולתם להעביר את רוע וגורה, עד שקצת רחל, שהפחלה לנגוריית הראשית על נססת ישראל:

באותה שעיה כפעה רחל אמונה לפני הקב"ה ואמרה: רבש"ען גלי לפני שיעקב עברך אהבני אהבה יתרה ועבר בשבילי לאבא שבע שנים. וכשהשלימיו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואין לבורי, עין אבי להיחליפני לבורי בשביל אחותי. והזוקשה עלי הדבר עד מאי כי נודעה לי העצה, והודעתי לבורי ומסרתי לו סימן שכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני.
(איכה-רבה, פתיחתא כד)

ניתן להציג שאין זו הטענה המהותית של רחל אמן. אין היא משבחת את עצמה ואת מעשה, אלא מגלה את סוד הצלחה לעשות זאת. לא שלילת הקנאה היא שעומדת לה כוכות, אלא האהבה בה אוחזה בחזקה למרות הכל. האהבה העזה שבין רחל ויעקב עמדה איתנה אל מול כל הנסיניות בהם התנסו. רק אהבה יכלה לנ匝ח את השנים הארכות של הקנאה, התסכול, הצער והבדיקות המשתקת. כשהוא שומעים את רחל מתארת את אהבתה העמוקה והבלתי-גלאית, מיד מתבקרים הדברים. תגובת הקב"ה היא מידית, כאמור: "מיד נתגללו רחמי של הקב"ה, ואמר: בשבייך רחל אני מחויר את ישראל למקומו".

רחל אמן, אם כן, היא מופת ודוגמא לאהבת אמת שהצלחה לזכות את ישראל. את סיפורה האישי השליכה על הסיפור הלאומי. רבוי לי יצחק מרדייטש מוביל אחר להבנת אהבתה פורצת הגבולות של רחל. לטענותו, היא זאת שהוסיפה אהבה לבבו של יעקב לאשתו השנואה - לאלה, בוכות זו, הצלחה רחל, כמובן, לפחות, לפתח את לבו של הקב"ה להתגבר "על אשר מרנו ועצבו את רוח קדשו" ולהתמלא ברחמים ובאהבה עbor "עם כבד עון":

"ויבא גם אל רחל ויאhab גם את רחל מלאה". יבואր, כי עיקר היוטו של יעקב בבית לבן היה מלחמת רחל, כיווע. אפס, ע"י רחל - שבUberה היה בביית לבן - גרט שתהיה גם לאה לאשתו, ונמצא רחל היא הגורמת שלאה גם כן הייתה לאשתו, ובאהבתו את רחל אהב אותה בעצמה ככלאה ועוד אהבה יתרה, שהיא הגורמת לו שצקמת כלאה תהיה גם כן לאשתו. וזה שאמר "ויאhab גם את רחל" - פירוש, ועוד אהבה היה אהב אותה לרחל מלאה, פידוש - על ידי לאה שהיתה אשתו, ורחל שהיה הגורמת, נתווסף ביעקב אבינו עוד אהבה לרחל. והבן.

(קדושת-לו, בראשית כ"ט, לא עמו נג)

במקביל לאהבה ההודית של רחל ויעקב, מצויה אהבה ההודית בין ה' לכנסת ישראל. במדרשי תהילים נמצא ביטוי נוגע לב של אהבה זו:

בדברי הפתיחה, בכivel מעמידה רחל את הקב"ה בניסיון כמו שלה, ומתהננת בפניו להתעלות על קנאתו. וכך עמדו חוויל על היחס שבין אהבתו של הקב"ה לבין קנאתו:

"כי עזה כמויות אהבה" - עזה אהבה כמויות שהקב"ה אוהב אתכם. הדא הוא דכתיב: "אהבתי אתכם אמר ה'" וגו. "קשה לשאול קנאה" - בשעה שמקנאים אותו בעבודת כוכבים שלהם, שנאמר: "יקニアו זה בזרים". (שיר-השירים-רבבה ח, 1)

הרבי יעקב מזמן מרחיב את הדיבור על הקנאה כМОדק המדרשי בדברי הפתיחה⁵: פרשת שתי האחיות מכריה אפוא בקהל גhol, גם אם אין אדם יכול לשולט בעצם קנאתו, עדין לקנאה יש גבולות, והלשנה על קנאה לאדם זיר' (יעקב או לבן), הלשנה שתביא לביווש או להענשתו של נשוא הקנאה ותשרת בכך את מטרתו של המקנא, היא מעבר לגבולות אלו. המקנאים שלא שמנו גבולות לקנאותם, וערבו אנשים זרים בחתנכלותם לנשוא הקנאה, כאחיהם יוסף בעית מכירתו וכי שם מעאל בן נתניה ברצח גדרליה בן אחיקם, נמצאו כמעט מחריבים את העולם ואת העם היהודי. רחל, שיסודה בדם לבה את גבולות הקנאה, היא המבקשת רחמים על פגעי הקנאה חסרת הגבולות, יוסף בנה ושארית הפליטה המובלת למצרים, ורק את תפילה הקב"ה שומע, ומביטה לה תקווה ותיקון בנוסח "ושבו בניים לגבולם".

ובעוד דברי הפתיחה תמהותים ביותר. איזו הצדקה יש לרחל בדבריה? איך היא מעוזה לטעון שה' מקנא באלהים אחרים, ומבררת אותו על אי-יכולתו להתעלות מעל קנאתו! לכאורה, אין דבר מופרך מכך, שהרי "יסוד היסודות ועמוד החכומות לידע שיש שם מצוי ראשון". מודיע צרייך ה' לוותר על יסוד זה?

⁵ "על שתי הפטורות ועל שתי עקרות", בתרום: "בראש השנה יכתבון", אלון שבת, תשס"ג, עמ' 189-188.

ובזמן שכנסת ישראל מרגישה את המרחק ההורל ונפער בינה לבין הקב"ה, מבית יהה הקב"ה: "מה ראשונות באמונה, אף האחרונות באמונה" (בראשית-רכה ע, כ) - ברית שלא תופר, אהבת עולם והבטחות הנאמרות לקהל צליימי ה'יעוד": "עוד אבנך וונבנית", "עוד תעדי", "עוד חטוי", ו"עוד ישמע... בערי יהודה ובחוות ירושלים..." קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כליה, קול אמורים חוזו את ה' צבאות כי טוב יה' כי לעולם חסדו, מביאים תודה בית ה', כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה, אמר ה'".

וישראל אהובין להקב"ה שהוא שומע תפלתן בכל שעה, לכך אמר דוד: "אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני". אמרה נססת ישראל: אהבת ani אתך לפיך שמע... אין אדם יודע את האהבה שביני לבין קומי, שנאמר כי עוזה כבאות אהבה... אמר להם הקב"ה: "השמייני את קולך", למה? כי קולך ערבית... היושבת בגנים, חברים מקשיבים לקולך השמייני, שהקב"ה מתואוה לשמעו תפלתם של ישראל. אמר להם הקב"ה: אתם מתואים שאשמעו את קולכם, אף אני מבקש שתשמעו לי, שנאמר: "זה יהיה אם שמע תשמע בקול ה' א-לוהיך". אם שמעת – תהיה נשמעת, שנאמר: "או תקרא וְהִי עֲנָה, תשׁׁוע וַיֹּאמֶר הָנָנִי". "את קולי תחנוני" – אמרה ישראל לפני הקב"ה: אפילו כל העולם קוראין לך, הנה אותך שמע תפלתינו. לכך נאמר "את קולי תחנוני", וכן עשה לי הקב"ה.

מעתה, כמה מתאים שירמיהו מזכיר את רחל דווקא בפרק המזהיר בפתחתו: "מרחוק
ה' נראה לי, ואבתה עולם אהבתך, על כן משכתייך חסד" (ירמיהו ל"א, ב). ר"ק פריש
פסוק זה כדורי-שייח בין ה' לבנמת ישראל:

"מרחוק ה' נראה לי" – הפסוק חלוק במשמעות ותשובה. אומרת כניסה
ישראל בಗלות, למה שאמר הא-ל "מצא חן במדבר", אמרה היא: אמת
זה וזה כי מזמן רחוק ה' נראה לי, אך עתה הסתר פניו ממי בಗלות.
ענה אותו הא-ל: "זאהבת עולם אהבתיך" – לא הייתה אהבתך אליך
לפי שעיה, אלא להיות האהבה לעולם... ואף על פי שעובדיך בಗלות זה
כמה שנים, "עוד אבןך ונבנית" וגו'. (דר'יק ירמיהו ל'א, ב)

אם שאלנו כיצד יכול העם להאמין לנכונותה ה"עד ישמע בערי יהודה ובחוותה ירושלים קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כליה" אחרי שהמציאות שותקה והשתיקה את הקולות הללו - הרי שהתשובה נועצה בידעה שברית אהבה כרוכה בין העם ליווצרו אהבתה ה' לעמו ואהבת ישראל לה' היא אהבת עולם.